

ANTROPONIMIA FEMININĂ DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA¹

Female anthroponymy in fourteenth-century Transylvania. In this article I have studied female anthroponyms from the territories of the Transylvanian Voivodat, Banat, Crișana and Maramureș, extracted from edited documents of the 14th century (more precisely between 1301 and 1380), contained in the following volumes: *Documente privind Istoria României, C. Transilvania*, Veacul al XIV-lea, vol. I – IV (1301-1350), Editura Academiei Române, București, 1953-1955 and *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, vol. X – XV (1351-1380), Editura Academiei Române, București, 1977-2006.

From these documentary sources I have identified 402 women who have 53 different anthroponyms. Compared with 13th century data, I could observe a decrease in the variety of used names, which was largely determined by the prevalence of Christian names. In particular, they used holy, martyr and biblical anthroponyms, the most important of these being, in order of frequency, Elizabeth, Margaret, Catherine, Helen and Ana.

From the typological point of view, I determined new categories and subcategories of *additional names*, the most important being represented by the form *name + nickname* (type II.8.). Although the number of monikers for women is small (only appears in two cases) their occurrence in the 14th century follows the fashion which is well represented in male anthroponymy.

Regarding the denomination where a name appears along with a reference to the person's family, the most common were references to father and husband, for example: *Margaretha filia Tyuan* (Margaret daughter of Tyuan) or *Margaretha uxor Andreas filius Beke* (Margaret wife of Andrew, son of Beke). Generally, there are also present other categories and subcategories, but these are less commonly used (Table no. 3).

The Transylvanian fourteenth-century female anthroponymy follows a trend which emerged in 12th and 13th century in Western Europe. Further research in this area may reveal new elements towards the integration of Transylvanian anthroponymy into the broader Western and Central European.

Keywords: *female anthroponymy, Transylvania, 14th century, statistics, onomastics*

Numărul destul de mare de documente scrise referitoare la secolul al XIV-lea și păstrate până azi oferă un material important pentru cercetarea diferitelor probleme de istorie medievală transilvană², între acestea fiind și antroponimia. Studiul numelor feminine medievale de pe teritoriul României nu a atras atenția cercetătorilor autohtoni, ceea ce face ca această cercetare să reprezinte o contribuție la o investigare, încă de pionierat. Astfel, informațiile rezultate în urma analizei antroponimelor feminine pot să ofere cadre inedite ale vieții cotidiene din Transilvania medievală.

Neexistând studii referitoare la antroponimia feminină medievală locală, voi avea în vedere pentru comparațiile privitoare la fenomenele ce au loc pe acest plan, dar și privitor la datele statistice, situația din alte părți ale Europei, în special din partea sa

¹ Această cercetare a fost finanțată din grantul CNCSIS de tip PN II IDEI, cod 2348 / 2009, cu titlul *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații.*

² În continuare, cu denumirea de Transilvania mă voi referi atât la teritoriul voievodatului propriu-zis, cât și la zonele din România și Ungaria de azi care făceau parte din așa-numitul viitor *Partium*, precum și la Banat.

occidentală. În general, schimbările și fenomenele surprinse în domeniul onomasticii, dar în special al antroponimiei, în Europa Occidentală, se întâlnesc și în zona Transilvaniei, chiar dacă cu o întârziere de circa 100 – 150 de ani. Astfel, informațiile și exemplele oferite de articolele cercetătorilor francezi, spanioli sau nordici pot să ofere idei noi și/sau indicii pentru elucidarea problemelor ce ar putea să apară cu privire la antroponimia transilvană.

Studiul de față are la bază antroponimele catalogate din documentele edite³ ale Transilvaniei medievale, ce acoperă, din punct de vedere temporal, secolul al XIV-lea până la anul 1380, iar din punct de vedere teritorial voievodatul Transilvaniei, Banatul și părți ale comitatelor cuprinse în așa-numitul viitor *Partium*.

Considerații generale

Din punct de vedere statistic, documentele menționează indivizi de genul feminin de circa 509 ori, între acestea fiind individualizate 402 persoane diferite. Dintre cele 402 femei, 65 (16%) au fost menționate de mai multe ori, iar 337 (84%) doar o singură dată. Cel mai des amintite au fost femeile nobile: Margaretha, soția lui Ladislaus, fost comite al secuilor (apare de 9 ori, între anii 1355-1360); Anna, soția magistrului Ladizlaus, fiul lui Johannes, fiul lui Briccius de Batur, fiică a răposatului magistru Mauricius de Megyes (de 8 ori, între anii 1351-1365); Anna, văduva lui Johannes, fiul lui Blasius de Chyfid (de 7 ori, între anii 1367-1371) sau Clara, soția magistrului Jacobus de Lonya (amintită de 6 ori, între anii 1348-1358). În general, celelalte femei sunt menționate de numai 2-3 ori. Dintre femeile nenobile o singură orășeancă din Cluj, pe nume Senyd, apare de două ori în documente, în același an, 1372.

Cele aproximativ 402 persoane identificate în documentele oficiale ale secolului al XIV-lea transilvan au purtat 53 de antroponime diferite, adică o paletă nu prea bogată de nume feminine. Dacă comparăm aceste date cu cele referitoare la secolul al XIII-lea, când aproximativ 80 de femei au purtat 65 de nume diferite⁴, restrângerea stock-ului de antroponime, constatat și în Europa Occidentală începând încă din secolul al XI-lea⁵, este perfect observabilă. În tabelul nr. 1 este trecut fiecare antroponim, cu numărul de persoane care l-a purtat și cu variantele de scriere sub care a fost trecut în documente. Însă, având în vedere faptul că anumite prenume sau variante ale lor sunt scrise cu forma lor maghiară sau diminutive ale acestora, consider că trebuie făcute câteva precizări utile și celor care nu sunt familiarizați cu limba sau cu numele maghiare:

- Prima precizare pe care doresc să o fac este, mai precis, o nelămurire legată de numele Agnata și Agneta. Potrivit lui W. Seibicke, acestea sunt forme ale antroponi-

³ Am în vedere documentele cuprinse în volumele: *Documente privind Istoria României, C. Transilvania*, Veacul al XIV-lea, vol. I – IV (1301-1350). București, Editura Academiei Române, 1953-1955 și *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, vol. X – XV (1351-1380). București, Editura Academiei Române, 1977-2006.

⁴ Victor V. Vizauer, *Antroponimia feminină din Transilvania în secolul al XIII-lea. Opinii introductive*, în *Acta Musei Napocensis*, 47/II, 2010, p. 51-60 (p. 53) (în continuare Vizauer, *Antroponimia feminină*).

⁵ Acest fenomen este explicat pentru zona Franței în principal prin existența unor antroponime preferate, acestea fiind mai intens uzitate – Anne Lefebvre-Teillard, *Le nom. Droit et histoire*. Paris, Presses Universitaires de France, 1990, p. 23 (în continuare Lefebvre-Teillard, *Le nom*).

mului Agnes⁶. Însă, nu putem ști cum considerau aceste nume oamenii secolului al XIV-lea, dacă le considerau ca derivate ale antroponimului Agnes sau prenume de sine stătătoare, astfel că în tabel le-am trecut separat, mai ales că forma Agnata apare mai des decât cea de Agnes.

– Se pare că, în cazul antroponimelor Ana (Anna) și Anich, este vorba de același nume⁷, prenumele Anich și formele sale reprezentând probabil o altă grafie a numelui Anna sau o variantă maghiară a sa. În ziua de azi sunt în uz diminutive și derivate ale lui Anna, precum Ani sau Aniko. Astfel, în tabel am trecut numele Anich separat, deoarece este posibil, la fel ca și în prezent, să fi fost considerat în mediul laic ca un prenume de sine stătător. De asemenea Annus, cred că este un diminutiv al lui Anna, posibil o formă slavă, însă numai dacă este o prescurtare a lui Anuska.

– În ce privește prenumele Caterina (alte forme ale acestui nume fiind: Catherina, Katherina, Chatarina, Katha) se remarcă câteva variante ale sale mai deosebite, precum Kata sau Katus. Kata cred că este o prescurtare a lui Katalin, forma maghiară a prenumelui Katherina, iar Katus este o formă hipocoristică sau oarecum „mai personală” a lui Kata.

– Antroponimul Ilunch consider că este o grafie greșită al numelui maghiar Ilona / Ilonka (formă ce chiar apare în cazul uneia dintre femei – *Ilona/Ilena*), care la rândul său este forma maghiară a lui Elena / Helena. Probabil că nu toți membrii cancelariei Regatului Maghiar sau ai Voievodatului Transilvaniei erau localnici și/sau cunoscători ai limbii maghiare, astfel că redactorul documentului nu era familiar cu corespondentul latin pentru Ilunch (Ilonka), trecând numele folosit la nivel local, probabil în funcție și de percepția fonetică a antroponimului.

– O ultimă precizare ar fi cea privitoare la numele Len și Lien/Lyen. Diferența dintre ele este numai de o literă, astfel că le-am considerat ca fiind forme ale aceluiași antroponim sau prescurtări ale unui alt nume (poate Lea sau Helena).

Antroponimele feminine din Transilvania secolului al XIV-lea	
Agatha – 6	Gerus – 2
Aglynth – 1	Greeth – 1
Agnes – 2	Helena / Elena / Ilunch / Ilona – 54
Agneta / Agnata – 6	Iolent – 1
Amfolys – 1	Isolda – 1
Anastasia – 2	Kacho – 1
Anich / Anych / Annych / Anch – 12	Kathlyn / Katlyn – 3
Anna / Ana / Annus – 29	Kuneh / Kwnech – 1
Bagow – 1	Lea – 1
Bagych – 1	Len / Lien / Lyen – 4

⁶ Wilfried Seibicke, *Historisches Deutsches Vornamenbuch*, Band 1-4. Berlin – New York, Walter de Gruiter, 1996, p. 47 (în continuare Seibicke, *Vornamenbuch*).

⁷ Conform lui Wilfried Seibicke, Anich provine de la Annig, care este o variantă bretonă pentru antroponimul Anna (Seibicke, *Vornamenbuch*, p. 163), la fel apărând și la Florence le Bras, în *La Bible des Prénoms*. Paris, Marabout, 2002, p. 210 (în continuare Le Bras, *La Bible*).

Barbara – 5	Lili – 1
Borbala – 1	Lucia – 1
Bung – 1	Magdalena – 3
Cartanea – 1	Magych – 1
Casta – 1	Margaretha / Margarethe – 54
Catherina / Chata / Kata / Katus etc. – 51	Martha – 1
Christina – 1	Mwch – 1
Chycha – 1	Ossana – 2
Chyhurk – 1	Panga – 1
Clara – 42	Phynta – 1
Colys – 1	Rusynth – 1
Dorotea / Dorothea – 7	Scolastica – 1
Elis / Elys – 2	Seba / Sebe – 7
Elisabeth / Elizabeth / Elisabet etc. – 73	Senyd – 1
Eufemia – 1	Ursula / Vrsula – 4
Eufrosina – 1	Zemteu – 1
Fernia – 1	53 de nume diferite

Tabel nr. 1: Antroponimele feminine întâlnite în documentele secolului al XIV-lea din Transilvania și numărul de persoane care au purtat fiecare nume.

Printre cele aproximativ 402 persoane diferite menționate în documente se întâlnesc femei din categorii sociale diferite. După cum se poate observa din tabelul de mai jos (tabelul nr. 2) cele mai multe femei aparțin nobilimii. Acest fapt este normal, deoarece majoritatea diplomelor medievale îi au în vedere pe nobili. Într-un număr mult mai mic sunt femeile libere locuitoare în orașe / târguri, urmate de cele dependente (*ancilla* – slujitoare, în acte). Sunt și 9 slujitoare eliberate, pe care le-am trecut la categoria femeilor libere. În cele din urmă este categoria persoanelor în cazul cărora nu este clar cărei pătri sociale îi aparțin. Am încercat însă, pe baza altor informații, să determin cărei categorii ar putea să le aparțină. Adevărul este că numai femeile nobile pot fi identificate pe baza legăturilor de familie sau a rolului lor în cadrul izvorului diplomatic, indicii care să sugereze și alte femei de la oraș, femei dependente sau persoane eliberate fiind mult mai puține. Pe baza tipurilor de informații menționate cred că în jur de 15 persoane ar putea să aparțină categoriei femeilor nobile și 2 categoriei femeilor libere. Ultimele două sunt: o anume Margaretha, soția lui Nicolaus, fiul lui Symon din Timișoara⁸ și Katherina, văduva lui Georgius fiul lui Jacobus, oaspete din Voya⁹. Celelalte persoane din mediul urban al Transilvaniei erau din Oradea (2 femei) și din Cluj (tot 2 femei), în cazul celorlalte nefiind specificată localitatea.

⁸ *Documenta Romaniae Historica C. Transilvania*, vol. XIV (1371-1375). București, Editura Academiei Române, 2002, doc. nr. 230 (în continuare *DRH.C.XIV*).

⁹ *DRH.C.XIV*, doc. 161.

Categoriile sociale	Femei nobile	Femei libere		Femei dependente (ancilla)	Neclar
		orașence / târgovețe	slugi (ancilla) eliberate		
Număr de persoane	364	10	9	2	17
		19			
În procente	91%	2,5%	2%	0,5%	4%
		4,5%			

Tabel nr. 2: Împărțirea pe categorii sociale a femeilor menționate în documentele transilvane din secolul al XIV-lea.

În legătură cu femeile nominalizate în documentele secolului al XIV-lea mai aflăm că circa 20 dintre ele erau de vârstă fragedă, copile sau fete tinere, termenul folosit fiind *puella* și toate aparținând categoriei femeilor nobile. Alte 4 erau slujitoare ale Domnului: Elyzabeth, abatessă a Bisericii Sfântului Spirit din Alba¹⁰, Margaretha, abatessă a Ordinului Sfintei Clara din Oradea, Agatha și Katherina, surori ale aceluiași ordin¹¹. Este aproape sigur că cele două călugărițe cu funcții de conducere erau originare tot din familii nobile, în cazul celorlalte două plasarea într-o categorie socială fiind nesigură.

Sistemul antroponimic feminin: alegerea și atribuirea numelor

Acordarea numelui unei persoane se făcea încă din Antichitate sub forma unui ritual, care sub influența creștinismului a fost transferat din cercul familiei și al prietenilor în spațiul public, în Transilvania secolului al XIV-lea evenimentul având loc în biserică. Participarea Bisericii și a preotului la acordarea numelui copilului a fost legiferată pentru Regatul Ungariei și teritoriile aferente în cadrul Sinodului General ținut la Buda în anul 1279¹². În zona Franței încă din secolul al XI-lea botezul nu se mai făcea doar de Paște sau de Rusalii, cum a fost obiceiul până atunci, ci imediat după nașterea copilului¹³. Probabil că astfel decurgeau lucrurile și în Regatul Ungariei, cel puțin de la sfârșitul secolului al XIII-lea, din perioada următoare Sinodului de la Buda. Acest fapt a dus la înmulțirea numelor creștine, care în secolul anterior erau încă puține, numărul lor începând să crească abia în a doua jumătate a veacului¹⁴, în secolul al XIV-lea ajungând să fie dominante. Am realizat o împărțire a numelor din acest punct de vedere:

- *Antroponime veterotestamentare*: Lea.
- *Antroponime neotestamentare*: Ana / Anna (Anich).
- *Antroponime de sfinite și martire*: Agata, Agnes, Anastasia, Barbara,

¹⁰ DRH.C.XIV, doc. 233.

¹¹ Cele trei femei sunt menționate în același document – DRH.C.XIV, doc. 62.

¹² În capitolul 89 al Constituțiilor date de Filip, episcop de Fermo și legat al scaunului Apostolic în Ungaria, Polonia, Dalmația, Croația, Ramia, Serbia, Lodomeria, Galiția și Cumania, la un moment dat se spune că: *...Et tunc a sacerdote nomen puero imponatur... / ...Și atunci să se pună nume copilului de către preot...*, în Șerban Turcuș, *Sinodul general de la Buda*. Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 200 (Capitolul 89) și p. 257 (Capitolul 89).

¹³ Lefebvre-Teillard, *Le nom*, p. 20.

¹⁴ Vizauer, *Antroponimia feminină*, p. 58.

Caterina, Cristina, Clara, Dorotea, Elisabeta, Elena/Helena, Eufemia, Eufrosina, Lucia, Margareta, Magdalena, Marta, Ursula.

- *Sfinte fecioare și călugărițe*: Iolent (dacă este vorba de Iolanda / Yolanda), Scolastica.

- *Variante și diminutive ale unor nume de sfinte, martire, călugărițe sau calități personale*: Casta, Elis, Kathlyn, Len / Lien, Lili, Magych.

- *Antroponime „comune” sau care nu sunt de sfinte*: Aglynth, Amfolys, Bagow, Bagych, Borbala, Bung, Cartanea, Chycha, Chychurk, Colys, Fernia, Phynta, Gerus, Greeth, Isolda, Kacho, Kunech, Mwch, Ossana, Panga, Rusynth, Seba / Sebe, Zemteu.

În ce privește originea antroponimelor feminine¹⁵ uzitate în veacul al XIV-lea, acestea sunt atât orientale, cât și occidentale sau occidental-nordice:

- *Antroponime ebraice*: Ana (Anna, forma ebraică fiind Hanna), Anich (ca variantă a lui Anna sau derivat din acest nume), Elis (o prescurtare pentru Elisabeta¹⁶), Elisabeta, Lea, Lili – prescurtare pentru Elisabeta¹⁷, Magdalena, Marta (mai precis are origine aramaică) și Ossana.

- *Antroponime grecești*: Agata, posibil Aglynth (formă a lui Aglae / Aglaia – una dintre cele trei Grații¹⁸), Agnes (și forma ei Agneta / Agnata), Anastasia, Barbara, Cristina, Dorotea (formă a numelui Theodora), Eufemia, Eufrosina, Helena / Elena, Iolenth (dacă este o formă a lui Iolanthe), Caterina.

- *Antroponime latine*: Clara, Lucia, Margareta, Ursula (varianta latină feminină a unui nume din zona Elveției, Urs¹⁹) și Scolastica.

- *Antroponime maghiare*: Borbala (varianta maghiarizată a numelui Barbara).

- *Antroponime germanice*: posibil Mwch (în zona Tirolului există numele Much, formă scurtată pentru Michael²⁰, care formă este utilizată și pe teritoriul Ungariei în secolele XII-XIII²¹), Rusynth²² (poate vine de la Roswintha²³) și poate Senyd (ca formă este apropiat de numele nord-germanic Senya / Senja²⁴).

- *Antroponime celtice / galice*: Isolda (formă medievală a numelui de origine ebraică Isabela), Kathlyn (de la Kathalyn, o variantă anglo-saxonă

¹⁵ Pentru identificarea originii prenumelor am utilizat în principal următoarele două lucrări, menționate deja: Seibicke, *Vornamenbuch* și Le Bras, *La Bible*. Alături de acestea de un real folos mi-a fost și: Katalin Fehértói, *Onomasticon Hungaricum. Nomina propria personarum aetatis Arpadianae (1000-1301) / Árpád-kori személynévtár (1000-1301)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004 (în continuare Fehértói, *Onomasticon*).

¹⁶ Seibicke, *Vornamenbuch*, vol. I, Band 1, p. 610; Le Bras, *La Bible*, p. 259.

¹⁷ *Ibidem*, vol. II, Band 3, p. 66-67.

¹⁸ *Ibidem*, vol I, Band 1, p. 44.

¹⁹ *Ibidem*, vol. II, Band 4, p. 336.

²⁰ *Ibidem*, vol. II, Band 3, p. 365.

²¹ Fehértói, *Onomasticon*, p. 571. Și unul dintre banii Slavoniei purta acest nume, scris sub forma Mych (1334) – *Documente privind istoria României*, veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331-1340). București, Editura Academiei Române, 1954, doc. 187 – în continuare *DIR.C.III (XIV)*.

²² Pentru zona Ungariei apare în documente de la sfârșitul secolului al XIII-lea – Fehértói, *Onomasticon*, p. 685.

²³ Seibicke, *Vornamenbuch*, vol. II, Band 3, p. 669.

²⁴ *Ibidem*, vol. II, Band 4, p. 23 și 25.

pentru Catherine / Katherina²⁵, dar posibil să provină și de la numele din zona Irlandei, Caitlin, varianta locală a aceluiași prenume, Katherina²⁶).

- *Antroponime neclare*: Casta – este posibil să fie un antroponim latin sau o formă feminină a grecului Castor, fie vine de la germanicul Casten / Castina / Carsten²⁷; Greeth – posibil Grete / Greta, variantă scurtă a lui Margareta²⁸; Lena / Lien – posibil să fie vorba despre Lena / Lene, care poate să vină fie de la Magdalena, fie de la Helena / Elena²⁹; Kunech / Kwnech, Magych – este posibil să fie o scriere greșită al numelui maghiar Margit, care este o formă prescurtată pentru Margareta.

- *Antroponime cu origine necunoscută*: Amfolys, Bagow, Bagych, Bung, Cartanea (posibil de la Cartania), Chycha, Chyhurk, Colys (posibil de la Colly), Fernia, Gerus, Kakho, Panga, Phynta, Seba / Sebe (apare ca și nume masculin la Seibicke³⁰) și Zemteu.

Este de remarcat numărul mic de nume provenite din Vechiul și Noul Testament, cele mai multe fiind antroponime ale unor sfinte, martire sau fecioare intrate în memoria creștină începând cu secolele II-III.

Oarecum surprinzătoare este și lipsa numelor Maria și Maria Magdalena³¹. Este adevărat că nici în secolul anterior, pe teritoriul Transilvaniei, nu sunt des folosite aceste antroponime, Maria apărând în cazul a 2 femei, iar Maria Magdalena denumind doar una singură³², totuși cele două nume provin de la personaje biblice foarte importante pentru creștini, în special Maria. Iar dacă luăm în calcul faptul că Regatul Maghiar era simbolic închinat Sfintei Maria încă din vremea Sfântului rege Ștefan³³, precum și prezența sa în familia regală maghiară la mai multe regine și prințese, situația este cu

²⁵ Le Bras, *La Bible*, p. 302.

²⁶ Seibicke, *Vornamenbuch*, vol. I, Band 2, p. 666.

²⁷ *Ibidem*, vol. I, Band 1, p. 376.

²⁸ *Ibidem*, vol. I, Band 1, p. 224 și 227.

²⁹ *Ibidem*, vol. II, Band 3, p. 33.

³⁰ *Ibidem*, vol. II, Band 4, p. 9.

³¹ În Europa Occidentală, în special în Peninsula Iberică, antroponimul Maria și variante ale sale (în special nume ce invocă pe Fecioara Maria: Maria del Carmen, Maria del Pilar, Maria de los Dolores, Maria del Rosario etc.) sunt destul de frecvente - Maria Dolores Gordón Peral, Stefan Ruhstaller, *Nombres personales femeninos de diffusion local basados en nombres de lugar*, în *Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung. Trier, a2.-17. April 1993*, Band IV, *Personennamen und Ortsnamen* (In Zusammenarbeit mit Thorsten Andersson herausgegeben von Dieter Kremer). Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1999, p. 20-37 (p. 20) – în continuare Peral, Ruhstaller, *Nombres personales*; Maria Reina Bastardas, Esperança Piquer, *Anthroponymie feminine barcelonaise du XIVe siècle*, în *Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung (Trier, 12.-17. April 1993)*, Band III, *Namensozologie* (in Zusammenarbeit mit Friedhelm Debus, herausgegeben von Dieter Kremer). Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1999, p. 30-42 (p. 33) – în continuare Bastardas, Piquer, *Anthroponymie*.

³² Vizauer, *Antroponimia feminină*, p. 58.

³³ „Erat vir iste fidelis, in omnibus actibus suis deo perfecte deditus, per votum et oblationem semet cum regno suo sub tutela perpetue virginis dei genitricis Marie precibus assiduis conferens, cuius honor et gloria tam celebris inter Ungaros habetur...” – *Legendae S. Stephani Regis* (Legenda maior), 10, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica in partem impensarum venientibus. Budapestini, Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. sumptibus, MCMXXXVIII, vol. II, p. 385.

atât mai deosebită. Și nu în ultimul rând, la această situație neclară contribuie și faptul că numele Fecioarei Maria apare în mai multe toponime de pe teritoriul Transilvaniei, precum: Mariatheleke³⁴, Villa Sancta Maria – azi Sântămărie Orlea, Hunedoara și Villa Sancta Maria (posibil în fostul scaun secuiesc Sepsi), alte 4 localități ce conțin antroponimul Maria fiind înregistrate în părțile fostului comitat Bihor ce azi se află pe teritoriul Ungariei (Villa Beate Marie, Omaria, Vymaria și Maria)³⁵. De asemenea, numele Mariei Magdalena este întâlnit în nume de așezări, însă de mai puține ori decât Maria (Mariamagdalena Theleke – așezare dispărută în fostul comitat Cluj³⁶ și Villa Maria Magdalena – localitate dispărută în fostul comitat Bihor³⁷). Unele dintre așezări apar cu această denumire încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, însă altele sunt menționate în documente doar din secolul următor, ceea ce arată că poate au fost înființate sau au primit numele conținând antroponimul Maria într-o perioadă când prenumele nu este folosit la denumirea indivizilor.

Diferit față de veacul anterior este și faptul că în secolul al XIV-lea se întâlnesc mai multe variante și prescurtări ale antroponimelor propriu-zise, cum ar fi Elis, Anich, Lili sau Ilunch. Apoi, o altă deosebire este și distribuția numelor posibil necreștine. În secolul al XIII-lea acestea aparțineau categoriei slujitoarelor, însă acum numărul lor este mult mai mic și denumesc în special persoane ale căror încadrare socială nu a fost posibilă. În secolul al XIV-lea și slujitoarele, inclusiv cele eliberate, poartă nume creștine, doar două dintre ele fiind nesigure, Chyhurk și Mwch. În cazul femeilor din mediul urban doar un singur antroponim ar putea să nu fie creștin, și anume Senyd. Majoritatea femeilor menționate în documente fiind nobile, în cadrul categoriei lor sociale se întâlnesc și câteva nume neclare atât din punct de vedere al originii lor, cât și al apartenenței la grupul antroponimelor creștine. Unul dintre aceste prenume, și anume Sebe, a fost dat și unei slujnice. Doar în ce privește cele patru călugărițe situația este clară, fiecare dintre ele purtând un nume creștin, de sfântă.

Dintre cele 53 de antroponime și variante ale lor consider că cinci sunt mai importante, datorită numărului mare de purtătoare. Acestea sunt:

- *Elisabeta* (cu variantele: Elisabetha, Elisabeth, Elisabet, Elizabeth, Elizabet, Elyzabeth, Elyzabet) împreună cu *Elis* (Elys) denumesc 75 de persoane;
- *Margareta* (Margaretha, Margarethe) plus *Greeth*, *Magych* și *Martha* – în total apar la 57 de femei;
- *Caterina* (cu formele: Katherina, Catherina, Caterina, Chatarina, Katha, Chata, Kata, Katus) împreună cu *Kathlyn* (Katlyn) – dau nume la 54 de individe;

³⁴ *Documente privind istoria României*, veacul XIII, C. Transilvania, vol. II (1251-1300). București, Editura Academiei Române, 1952, doc. 285; *Documente privind istoria României*, veacul XIV, C. Transilvania, vol. I (1301-1320). București, Editura Academiei Române, 1953, doc. 234 – în continuare *DIR.C.I (XIV)*.

³⁵ Restul toponimelor menționate le-am extras din *Socotelile lui Iacob al lui Berengariu și Raimund de Bonofato, strângătorii dijmelor pe șase ani din Regatul Ungariei*, publicat în *DIR.C.III (XIV)*, doc. 56, p. 41-253.

³⁶ *DIR.C.I (XIV)*, doc. 234.

³⁷ *DIR.C.III (XIV)*, doc. 56.

- *Elena* (Helena, Ilunch, Ilona) – apare în cazul a 54 de femei;
- *Ana* (Anna, Annus) împreună cu *Anich* (Anych, Annych, Anch) – la 41 persoane.

Cele cinci antroponime împreună cu formele sau derivatele lor (ultimele în număr de 6) au fost utilizate de 281 de persoane, adică 70% din totalul de 402 femei³⁸. Restul de 30% dintre femei au purtat celelalte 41 de antroponime cuprinse în tabelul nr. 1, majoritatea apărând în documente doar o singură dată. În ce privește antroponimul cel mai des folosit, Elisabeta, precum și cel de pe poziția a doua, Margareta, situația nu este diferită față de secolul al XIII-lea, când aceleași prenume s-au bucurat de cea mai largă popularitate³⁹.

Se consideră că, în acordarea numelui unei persoane un rol important îl jucau moda, moștenirea familială și prestigiul numelui⁴⁰. Aici aș include și schimbările importante din viața unui individ, cum ar fi dedicarea vieții sale lui Dumnezeu⁴¹. Astfel, în cazul celor reprezentante ale ordinelor monahale este foarte posibil ca numele lor inițiale să nu fie cele din documente, acestea putând fi adoptate în momentul intrării lor în ordinul monahal, fiecare nume având legătură cu câte o sântă (Sancta Agata, Sancta Elisabeta, Sancta Katerina și Sancta Margareta).

Cele cinci antroponime principale sunt și ele nume ale unor sfinte cunoscute. Asocierea copilului cu un sfânt prin intermediul numelui probabil că era considerat ca fiind de bun augur, sfânta veghind asupra vieții persoanei care îi purta numele. Apoi, încă din secolul anterior, Biserica Romană a structurat calendarul liturgic, ce cuprindea sărbătorile recunoscute oficial⁴², fapt care a oferit o bună sursă antroponimică pentru credincioși, mai ales că și preotul juca deja un rol mai important în acordarea numelui individului. Și nu în ultimul rând, revoluția antroponimică, ce în Europa Occidentală debutează începând cu secolele XI-XII, se referă tocmai la utilizarea tot mai mult a numelor de sfinți și martiri (a numelor creștine în general), fiind favorizați cei mai importanți dintre aceștia⁴³. Astfel, faptul că cele mai uzitate antroponime sunt ale unor sfinte este pe deplin justificat.

³⁸ Fenomenul utilizării în număr mare doar a câtorva antroponime chiar și atunci când varietatea lor este semnificativă a fost întâlnit și în alte părți ale Europei, spre exemplu în Provence – Pierre André Sigal, *L'anthroponymie féminine en Provence d'après Le livre des miracles et le procès de canonisation de Saint Louis d'Anjou (fin XIIIe – début XIVe siècle)*, în *Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne*, Tome II-2, (Persistances du nom unique. Désignation et anthroponymie des femmes. Méthodes statistiques pour l'anthroponymie), Études réunies par Monique Bourin et Pascal Chareille. Tours, Publication de l'Université de Tours, 1992, p. 187-205 (p. 205).

³⁹ Vizauer, *Antroponimia feminină*, p. 58.

⁴⁰ Sliz Mariann, *Az Anjou-kori személynévek kutatásának kérdései*, în *Névtani Értesítő*, 28, 2006, p. 171-180 (p. 176) – în continuare Sliz, *Anjou-kori*.

⁴¹ Lefebvre-Teillard, *Le nom*, p. 19.

⁴² Șerban Turcuș, *Biserica Romană și reglementarea impunerii numelui în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, 4, 2009, p. 109-126 (p. 111-112).

⁴³ Peral, Ruhstaller, *Nombres personales*, p. 20, apud D. Kremer, *Onomástica e Historia de la Lengua*, în *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, 1988, p. 1583-1612 (p. 1590); Lefebvre-Teillard, *Le nom*, p. 23.

În privința numelor cu origine sau scrise în sistem maghiar și german, lucrurile sunt destul de clare. Prezența pe teritoriul Transilvaniei a celor două etnii explică și prezența antroponimelor sau a formelor lor specifice (Borbala, Ilunch / Ilona sau Kata pentru maghiari, iar pentru germani posibil formele Mwch, Senyd sau Rusynth).

Printre antroponimele rar întâlnite și acordate, cu siguranță, sub influența modei se află și Isolda, care apare doar o singură dată în documentele privind Transilvania secolului al XIV-lea. Este un prenume deosebit, din sistemul antroponimic celtic, care a devenit cunoscut în Europa Centrală probabil prin intermediul romanului cavaleresc *Tristan și Isolda*. Chiar dacă are o anumită legătură cu acest spațiu geografic, prin fiul ei Johannes, care vine în Transilvania prin anul 1330, persoana care a purtat acest nume era originară din zona Slovaciei de azi⁴⁴. În Ungaria secolelor XIII-XIV încep să fie uzitate prenume ale unor eroi din romanele cavaleriești, precum *Povestea Troiei* sau *Romanul lui Alexandru cel Mare*, aduse în spațiul maghiar în special de către cavalerii și doamnele venite odată cu reginele de origine franceză⁴⁵. Este foarte posibil ca moda acestor romane și a numelor eroilor care le-au dat viață să se fi răspândit și în Transilvania, însă indiciile în acest sens sunt deocamdată ne semnificative. Poate că și forma Helena, care este purtată de mai multe femei, își are sursa de inspirație în aceste genuri literare. Prenumele Isolda și cel de Helena, cu excepția uneia, au denumit femei nobile.

Aminteam mai sus de prestigiul unui anumit antroponim sau a persoanelor (laice) care l-au purtat. Este numai o supoziție faptul că se lua în considerație și acest aspect al numelui, însă nu pot să nu remarc coincidența dintre principalele două nume utilizate de femeile secolului al XIV-lea transilvan și cele ale două dintre reginele Ungariei din același secol. Este vorba de antroponimele Elisabeta și Margareta. Primul, Elisabeta, a fost purtat de a patra soție a regelui Carol Robert și de a doua soție a lui Ludovic I, iar Margareta de prima soție a regelui Ludovic. Și numele Caterina ar putea fi amintit aici, deoarece a fost dat uneia dintre fiicele celui de-al doilea rege amintit. Este adevărat că toate aceste nume se întâlnesc aproape pe parcursul întregului veac al XIV-lea, însă nu exclud posibilitatea că și datorită acestor regine și prințese, adică al prestigiului purtătorului și implicit al numelui, respectivele antroponime au fost așa frecvent utilizate.

Din punct de vedere tipologic, în general se întâlnesc aceleași categorii de antroponime ca și în secolul anterior⁴⁶. Apar însă și diferențe, cum ar fi lipsa numelui dublu (de forma Maria Magdalena, întâlnit în secolul al XIII-lea) și apariția unui nou tip de denominație (dar și a unor subcategorii), și anume cea cuprinzând porecele. Pentru a exemplifica mai bine aceste modificări, am reprodus mai jos tipologia menționată, folosind pentru noile categorii semnalizările grafice **bold** și *italic* împreună:

I. Nume unic (prenume)

II. Nume unic + desemnare complementară

II.1. cu referire la o legătură familială

II.2. cu referire complexă la familie

⁴⁴ DIR.C.III (XIV), doc. 317.

⁴⁵ Sliz, *Anjou-kori*, p. 177.

⁴⁶ Tipologia realizată pentru antroponimele feminine din secolul al XIII-lea se găsește la Vizauer, *Antroponimia feminină*, p. 54.

II.3. cu referire la familie + statut social/ocupație

II.4. cu referire la familie și loc

II.5. cu referire la familie + statut social/ocupație + loc

II.1/5.a. fiica lui X

II.1/5.b. soția lui Y

II.1/5.c. sora lui Z

II.1/5.d. mama lui Π

II.1/5.e. bunica lui Σ

II.6. cu referire la statut social/ocupație

II.7. cu referire la loc

II.8. poreclă

III. Nume dublu

Deși pentru antroponimia feminină a secolului al XIV-lea se poate adăuga o nouă subcategorie în cadrul tipului II, trebuie să menționez că acest fel de denotație, *nume unic + poreclă*, apare deocamdată numai în două cazuri, fiind vorba de două slujitoare, prima numită *Margaretha dicta Zekul*, iar cea de-a doua *Margaretha dicta Kandi*. În prima situație este destul de clar că porecla face referire la etnia respectivei femei, *Zekul* însemnând secui (székely), pentru cea de-a doua poreclă însă, nu am găsit încă o explicație plauzibilă.

În ce privește categoria II din tipologie (*Nume unic + desemnare complementară*) am constatat schimbări destul de importante față de secolul anterior, în primul rând fiind vorba de o diversificare a desemnărilor complementare cu referire la familie. Acest fapt cred că este o urmare directă a restrângerii *stock*-ului de prenume folosite în secolul al XIV-lea față de perioada anterioară, fiind necesară o referire mai amplă la familie pentru o mai eficientă identificare a diferitelor persoane menționate în documente, această schimbare fiind sesizabilă și în cazul bărbaților. Pe lângă referirile la familie de genul *soția lui...*, *fiica lui...* sau *sora lui...*, acum se utilizează și forme precum *mama lui...*, *bunica lui...*⁴⁷ și chiar *străbunica lui...*⁴⁸, însă mult mai rar decât primele și alături de acestea.

În acest veac cea mai bine reprezentată categorie în cadrul denotației complementare este II.3. (*nume unic + referire la familie + statut social/ocupație* – spre exemplu: *nobila doamnă Lili, văduva lui Johannes fiul lui Ezen*). În cadrul acestui tip de nume complementar în cele mai multe cazuri s-au folosit referințele de la subcategoriile II.1/5.a. (*fiica lui X + statut social/ocupație*) și II.1/5.b. (*soția lui Y + statut social/ocupație*), urmate într-un număr mai redus și de celelalte subcategorii menționate. Numeroase sunt și numele complementare cu referire complexă la familie (tipul II.2.), sub diferite combinații ale referirilor, cum ar fi: *nume + fiica lui X + soția/văduva lui Y*,

⁴⁷ Următoarea mențiune, din anul 1354, este valabilă atât pentru desemnarea familială ce implică mama, cât și bunica, aici fiind însă vorba de aceeași persoană: *...nobilis domine filie videlicet eiusdem Laurencii, matris eiusdem Martini et ave predictorum Simonis, Pauli et Nicolai, Anna vocate...*, adică *...nobilei doamne numită Ana, adică fiica aceluși Laurențiu, mama pomenitului Martin și bunica sus-zișilor Simion, Pavel și Nicolae...* – *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, vol. X. București, Editura Academiei Române, 1977, doc. 254.

⁴⁸ *...condam nobilis domine, protavie sue, filie Chel, Len vocate...*, adică *...răposatei nobile doamne străbunica sa, fiica lui Chel, numită Len...* – *DRH. C.XIV*, doc. 317.

nume + fiica lui X + sora lui Z, nume + soția/văduva lui Y + fiica lui X sau + sora lui Z, nume + fiica lui X + sora lui Z etc.

Din punctul de vedere al uzanței, tipului II.3. îi urmează II.1. (*nume unic + referire la o legătură familială*), în cadrul acesteia cele mai multe fiind tot de forma: *nume + fiica lui X și nume + soția/văduva lui Y*. Astfel că, per ansamblu, denotația complementară în cazul femeilor este dominată de referința la părinte sau la soț (de multe ori fiind folosite ambele), dintre aceste două prima categorie înregistrând cele mai multe mențiuni, fapt care poate fi explicat într-o anumită măsură și de numărul destul de ridicat al fetelor foarte tinere, încă nemăritate, în cazul cărora este de la sine înțeles că referința familială se făcea la tată (*fiica lui X*).

Categoria (II.6.) în care alături de prenume apare și referirea la ocupație este reprezentată de numai 10 exemple, aici fiind incluse cele 4 călugărițe (surori – în cazul clariselor) și 6 dintre slujitoare. În ce le privește pe călugărițe este explicabil că se face referire la apartenența lor la o comunitate monahală, deoarece, acum, ele aparțineau unei altfel de „familii”, alta decât cea în care s-au născut. Referitor la slujitoare, situația este diferită, deoarece cele mai multe dintre ele apar în documente datorită eliberării lor de către stăpâni, astfel cred că era necesar să le fie menționată ocupația de slujitoare (*ancilla*), care însă, în același timp sau poate în primul rând, le reflecta și statutul social, starea de persoană dependentă. Faptul că numai o singură femeie nobilă (este vorba numai de cele din rândul laicilor) are atașată la nume ocupația / funcția nu este un fapt deosebit, deoarece, în general, femeile nu ocupau funcții / demnități. Aici este vorba de o anume Clara, *comitisa seniora de Medieș (Megies)*, menționată la 1366⁴⁹. Aceeași persoană este și singura care se încadrează categorie II.7. (*nume + referire la loc*)⁵⁰. Termeni care indică statutul social (*domina, nobila domina, nobila puella*) având rolul de nume complementară am mai identificat la 26 de persoane, toate nobile, după cum rezultă și din termenii utilizați. În cazul altor persoane apartenența socială sau ocupația reiese din context sau este menționată în alte părți ale documentului. În tabelul nr. 3 am exemplificat cu cifre și procente aceste realități:

Tipuri de antroponime	I.	II.1.	II.2.	II.3.	II.4.	II.5.	II.6.	II.7.	II.8.	III.
în cifre	57	92	46	167	0	0	37	1	2	0
în procente	14%	23%	11,5%	41,75%	0	0	9%	0,25%	0,5%	0

Tabel nr. 3: Tipurile de denotație feminină în Transilvania secolului al XIV-lea exprimate în cifre și procente (categoriile de nume sunt luate după tipologia de mai sus).

Dacă cercetările în domeniul antroponimiei feminine vor continua și pe viitor, este posibil ca tipologia să sufere și alte modificări, transformările înregistrate pentru secolul al XIV-lea în comparație cu veacul anterior reprezentând o dovadă în acest sens.

⁴⁹ DRH.C.XIII, doc. 89.

⁵⁰ În general sunt rare cazurile în care alături de un antroponim de femeie se utilizează referința la o așezare ca nume complementară – Ricardo Cierbide Martinena, *Antropónimos de la Baja Navarra según el Censo de 1350, în Miscelânea Patromiana. Actas do V Colóquio (Lisboa) seguidas das Comunicações do VII Colóquio (Neuchâtel) e de duas Comunicações do VIII Colóquio (București)*, Editada por Dieter Kremer în colaboração com Ivo Castro e Wulf Müller. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2003, p. 81-93 (p. 89).

Concluzii

Veacul al XIV-lea este martorul unor schimbări în ce privește antroponimia feminină, în cadrul căreia se constată deosebiri destul de importante față de secolele precedente. Prima deosebire, și probabil cea mai importantă, este creșterea numărului antroponimelor creștine în detrimentul celor necreștine, fapt care a avut însă și un efect negativ, prin restrângerea *stock*-ului de nume diferite rămase în uz, în acest caz 402 femei purtând 53 de antroponime diferite.

Un alt plus al secolului al XIV-lea este reprezentat de numărul mai mare de femei care sunt menționate în documente, fapt rezultat și din creșterea importantă a numărului de acte față de veacul al XIII-lea. Aici însă, trebuie ținut cont și de faptul că numeroase femei cu un anumit rol în actele oficiale nu au și numele precizat, fiind identificate prin referire la tatăl, soțul, fratele sau alte rude ale lor⁵¹. Din această cauză numărul antroponimelor luate în discuție în acest material, dar și în articolele altor cercetători, este mai mic decât numărul real al femeilor participante la viața cotidiană reflectată în documente.

Cele mai frecvente antroponime au fost cele de sfinte și martire, dar și biblice, printre acestea remarcându-se, în ordinea frecvenței, Elisabeta, Margareta, Caterina, Elena și Ana, fiecare cu diferite grafii, forme și diminutive specifice unui teritoriu multi-etnic. Numele Maria nu este întâlnit deloc în documentele de până la anul 1380, fiind foarte rar și în veacul precedent.

Din punctul de vedere al tipologiei, am introdus noi categorii de nume complementare, cea mai importantă fiind reprezentată de forma *nume + poreclă* (tipul II.8.). Deși numărul porecelor pentru femei este mic (apare doar în două cazuri), apariția lor în secolul al XIV-lea cred că urmează un obicei antroponimic, care în cadrul denotației masculine este bine reprezentată începând cu acest veac.

Din perspectiva apartenenței sociale a persoanelor menționate în acte marea lor majoritate este reprezentată de femeile nobile, foarte puține fiind cele din mediul urban și din categoria celor dependenți. Ultimele au fost amintite în documente în special cu ocazia eliberării lor din starea de slujitoare (*ancilla*). O parte dintre individe nu au avut nici un fel de referire la statutul lor social, însă din context reiese în cazul multora dintre ele apartenența la categoria privilegiaților.

În încheiere doresc să precizez doar faptul că secolul al XIV-lea reprezintă o perioadă cu importante mutații în domeniul antroponimiei în general, al cărei parte importantă este și denotația feminină, schimbări care au marcat traseul evolutiv, cu noi adăugiri și transformări în secolele următoare, spre ceea ce este azi antroponimia modernă.

⁵¹ Această situație este prezentă și în alte zone ale Europei medievale. Vezi: Fehértói, *Onomasticon*, p. 9 sau Bastardas, Piquer, *Anthroponymie*, p. 32.